

DOMINICA IN OCTAVA PASCHAE

Themata sermonis

Evangelium in octava Paschae: *Cum esset sero die illo*, quod in quinque clausulis dividitur.

In primis sermo de praedicatore et quibus debet praedicare, ibi: *Ego eram in civitate Ioppe*. [DE PRIMA CLAUSULA]. Item sermo contra mundi prosperitatem, ibi: *Diem hominis non concupivi*.

Item sermo ad peccatores conversos, ibi: *Cum esset sero die illo*, et ibi: *Totus mons Sina fumabat*.

Item sermo de foribus, quae sunt quinque sensus corporis, ibi: *Et fores essent clausae*.

[DE SECUNDA CLAUSULA]. Sermo de triplici pace et de caritate et de natura elephantum, ibi: *Venit Iesus*.

[DE TERTIA CLAUSULA]. Sermo de absolutione Dei et sacerdotis, et quo ordine quis resuscitatur a morte animae ad poenitentiam, ibi: *Accipite Spiritum Sanctum*, et ibi: *Aurum et argentum*.

[DE QUARTA CLAUSULA]. Sermo in Resurrectione Domini, ibi: *In die illo suscitabo tabernaculum David*.

[DE QUINTA CLAUSULA]. Sermo de lacte divinae misericordiae, ibi: *Quasi modo geniti infantes*, et de elephantum castitate.

Exordium. De praedicatore et quibus debet praedicare

1 - In illo tempore: *Cum esset sero die illo, una sabbatorum, et fores essent clausae ubi erant discipuli congregati propter metum Iudaeorum, venit Iesus et stetit in medio eorum, et dixit eis: Pax vobis*¹.

In Actibus apostolorum dicit Petrus: *Ego eram in civitate Ioppe orans, et vidi in excessu mentis visionem, descendens vas quoddam, velut linteum magnum quattuor initiis summi de caelo; et venit usque ad me; in quod intuens considerabam, et vidi quadrupedia terrae, et bestias et reptilia et volatilia caeli. Audivi autem et vocem dicentem mihi: Surge, Petre, occide et manduca*². Petrus praedicatorem significat, qui in civitate Ioppe, “quae interpretatur pulchritudo”^{3/a}, idest in unitate Ecclesiae, in qua est pulchritudo virtutum, extra quam est lepra infidelitatis, debet esse orans. Hoc primum oportet praedicatorem facere, orationi scilicet intendere^{3/b}; post quam sequitur mentis excessus, idest elevatio a terrenis^{3/c} in qua videt *vas quoddam, velut linteum* etc. ‘In vase et linteo magno gratia praedicationis designatur’⁴, quae bene dicitur vas, quia vino compunctionis inebriat mentes fidelium; linteum magnum, quia extergit sudores laborum et recreat ad tolerantiam passionum; “*quattuor initiis*, idest evangelistarum doctrinis quattuor”⁵, *summi de caelo*, quia *omne datum optimum et omne donum perfectum desursum est*⁶. *Et venit usque ad me*. In hoc specialius privilegium praedicatoris notatur, ad quem vas praedicationis specialiter de caelo mittitur. In hoc vase sunt *quadrupedia terrae*, idest gulosi et luxuriosi; *et bestiae*, ‘quae dicuntur quasi vastiae’⁷, idest proditores et homicidae; *et reptilia*, idest avari et usurarii; *et volatilia caeli*, “idest superbi”⁸ et penna vanaegloriae elevati. Vas istud est ‘sagena missa in mare, ex omni genere piscium congregans’⁹, de

¹ Io 20,19 (Vg. *Cum ergo esset... et stetit in medio, et dixit...*)

² Act 11,5-7

^{3/a} GLO. ORD., Ion 1,3

^{3/b} PINTO REMA, *o.c.*, vede nell’espressione “orationi intendere” una reminiscenza de la Regola di Francesco, evocata nella *Lettera a Frate Antonio*, FF, 251.

^{3/c} GLO. INT., Act, 10,10: «Excessus mentis, “elevatio a terrenis”».

⁴ Cf. GREG., *Moralium XXXIII*,17,33, PL 76,694-695

⁵ GLO. ORD. et INT., Act 10,11: «Initiis, “Evangeliiis, quae de Christo sunt scripta”».

⁶ Iac 1,17

⁷ Cf. ISID., *Diff. I*,248, PL 83,36: «Bestiae... a vastando dictae»; ALANUS DE INSULIS, *Distinctiones dictionum theologicalium*, PL 210,719, chiama *vastias*, i peccati mortali.

⁸ GLO. INT., Act 10,12: «Volatilia, “Superbi”».

⁹ Cf. Mt 13,47

qua praedicatori dicitur: *Surge, occide et manduca*. Surge “ad evangelizandum”¹⁰; “occide mundo; manduca et macta, ut hostiam facias Deo, ut eruti de vetustate, in novitatem transeant”¹¹; *et manduca*, “idest recipe in unitatem et congregationem corporis Ecclesiae”^{12/a}. De cuius unitate et congregatione dicitur in hodierno evangelio: *Cum esset sero die illo, una sabbatorum* etc.

2 - Nota quod in hoc evangelio quinque notantur. Primum discipulorum congregatio, cum praemittitur: *Cum esset sero* etc. Secundum, trinae pacis recommendatio, cum additur: *Venit Iesus et stetit in medio et dixit eis: Pax vobis*. Tertium, ligandi et solvendi apostolis data potestas, ibi: *Et hoc cum dixisset insufflavit* etc. Quartum, Thomae dubietas, ibi: *Thomas autem unus ex diodecim* etc. Quintum, Thomae confessio et nostrae fidei confirmatio, ibi: *Et post dies octo*.

Nota quod in hac dominica dicitur epistola beati Ioannis: *Omne quod natum est Deo vincit mundum*. Et in nocte^{12/b} legitur, secundum consuetudinem romanae Ecclesiae, Actus apostolorum. Cuius quinque historias volumus breviter tangere et quinque supradictis sancti evangelii clausulis concordare. Prima est de congregatione apostolorum in Ierusalem, ibi: *Tunc reversi sunt Ierosolymam a monte qui vocatur Oliveti*. Secunda, ibi: *In diebus illis exurgens Petrus in medio fratrum* etc. Tertia, de claudo a matris utero, cui dixit Petrus: *Aurum et argentum non est mihi* etc. Quarta, de Sauli conversione. Quinta, de Eunucho et Cornelio centurione.

I - De discipulorum congregatione

3 - Dicamus ergo: *Cum esset sero die illo* etc. In hac prima clausula ista quinque sunt notanda: sero, dies illa, una sabbatorum, fores clausae et congregati discipuli propter metum Iudaeorum. ‘Dies, dicta a *dian*, quod est claritas’¹³, mundanae vanitatis claritatem significat, de qua dicit Dominus in Ioanne: *Claritatem ab hominibus non accipio*¹⁴; et Ieremias: *Diem hominis non concupivi vel desideravi, tu scis*¹⁵; et in Luca: *Et nunc in hac die tua, non mea, quae ad pacem tibi*¹⁶, non mihi; et in Actibus apostolorum: *Altera die, cum venisset Agrippa, et Berenice, cum multa ambitione*¹⁷, “idest turba multa ambiente eos; pro *ambitione* in graeco, ut dicit GLOSSA, ponitur *phantasia*”¹⁸. “Agrippa, congregatio subita”¹⁹; “Berenice filia eleganter commota”²⁰ interpretatur. Agrippa huius saeculi divitem significat, qui divitias usuris et periuriis subito congregat: sed *divitias*, ut dicit Iob, *quas devoravit evomet, et de ventre eius extrahet eas Deus*²¹; Berenice, carnis luxuriam, diaboli filiam, quae in elegantia exteriori commovetur et alias facit commoveri. Agrippa ergo et Berenice, idest divites et luxuriosi, in die mundanae claritatis, procedunt cum multa ambitione, quae est phantasia eos deludens, quia videtur *aliquid esse, cum nihil sit*^{22/a}, et dum tenetur elabatur.

¹⁰ GLO. INT., Act 10,13: «Surge, ad evangelizandum; in gentibus quod fuerant et fac quod es; recipe in unitate corporis Ecclesiae, cuius Petrus princeps».

¹¹ GLO. ORD., ibidem

^{12/a} GLO. ORD., ibidem

^{12/b} Si tratta del Mattutino che, a quel tempo, e ancora oggi in alcune comunità, si pregava verso la mezzanotte. Cf. FRANCESCO COSTA, *Sermoni antoniani e libri liturgici*, in «Atti 1981», p. 142, n. 178.

¹³ Cf. ERNOUT A. et MEILLET A., *Dictionnaire etymologique de la Langue Latine*, ad verbum *dies*. PETRUS COMESTOR (c. 1178), *Sermones*, PL 198,180: «A *dian* enim, quod est claritas, dies denominatur». Cf. MICHEL BREAL E ANATOLE BAILLY, *Dictionnaire Etymologique Latin*, al vocabolo *dies*: «En grec, *dia* est l'accusatif de *Zeus*, père des dieux et aussi père de la lumière». Su questo vocabolo, vedere anche MACROBIO, 1, *Satur* 15, in E. FORCELLINI, *Lexicon totius latinitatis* II, Padova 1771, p. 119.

¹⁴ Io 5,41

¹⁵ Ier 17,16

¹⁶ Lc 19,42 (Vg. *Et quidem...*)

¹⁷ Act 25,23 (Vg. *Altera autem die...*). ANSELMUS LAUDUNENSIS ET SCHOLA GLOSSA ORDINARIA, *Actus Apostolorum*, PL 114,467: «Pro *ambitione* in graeco ponitur *phantasia*, idest multiplex apparatus et pompa regalis officii: qua illam ambiente undique stipabatur».

¹⁸ GLO. ORD., ibidem

¹⁹ HIER., *Lexicon origenianum*, PL 23,1262

²⁰ HIER., *o.c.*, PL 23, 1270

²¹ Iob 20,15 (Vg. ... *illius*)

^{22/a} Gal 6,3

Cum sero ergo esset die illo. Sero huius diei est poenitentia ^{22/b}, in qua sol mundanae claritatis vertitur in tenebras, et luna concupiscentiae carnalis, in sanguinem. Unde in Actibus apostolorum dicit Petrus, ponens verba Domini, in Ioele dicenti: *Dabo prodigia in caelo sursum, et signa in terra deorsum, sanguinem et ignem et vaporem fumi. Sol convertetur in tenebras, et luna in sanguinem* ²³.

ALLEGORICE. Dominus dedit signa in caelo et in terra, cum descendit in terram ‘per sanguinem crucis; in ignem, cum misit Spiritum Sanctum in apostolis’ ²⁴; et sic ascendit fumus “compunctionis” ²⁵. Unde in Actibus: *Compuncti sunt corde et dixerunt ad Petrum et ad reliquos apostolos: Quid faciemus, viri fratres? Petrus: Poenitentiam, inquit, agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Iesu Christi* ²⁶.

MORALITER. In sanguine, maceratio carnis; in igne, ardor caritatis; in vapore fumi, “compunctio cordis” ²⁷. Haec signa dat Dominus in caelo, idest in iusto, et terra, idest peccatore.

4 - De his tribus habes concordantiam in hodierna epistola: *Tres sunt qui testimonium dant in terra: spiritus, aqua et sanguis* ²⁸. ALLEGORICE: “*Spiritus*, idest anima humana, quam Iesus Christus emisit in Passione *aqua et sanguis*, quae fluxerunt de latere, quod fieri non posset si veram carnis naturam non haberet” ²⁹.

MORALITER. ‘Spiritus est caritas; aqua, compunctio; sanguis, carnis maceratio’ ³⁰. De his habes concordantiam in Exodo, ubi dicitur: *Totus mons Sina fumabat, eo quod descendisset Dominus super eum in igne, et ascenderet fumus de eo quasi de fornace; eratque mons omnis terribilis. Et sonitus bucinæ crescebat in maius, et prolixius tendebatur* ³¹. Mons Sina est mens poenitentis, in quam, cum descendit Dominus in igne caritatis, de quo ipse, *ignem*, inquit, *veni mittere in terram* ^{32/a}, totus mons fumat, et ascendit fumus compunctionis de eo quasi de fornace, idest ardore mentis ^{32/b}. Et sic omnis mons est terribilis carnis maceratione, vel terribilis immundis spiritibus. Unde in Iob: *Nemo loquebatur ei verbum, viderunt enim dolorem esse vehementem* ³³. *Et sonitus bucinæ*, idest confessionis, *paulatim crescebat in maius, et prolixius tendebatur*, quia poenitens, cum confitetur, prius debet incipere a cogitationibus illicitis, postea a verbis, deinde ab operibus.

Sequitur: *Sol convertetur in tenebras, et luna in sanguinem*. Sol in tenebras convertitur, cum claritas mundana sacco poenitentiae obtenebratur, et luna in sanguinem, cum carnis concupiscentia maceratione, vigiliis et abstinentiis castigatur. Bene ergo dicitur: *Cum sero esset die illa una sabbatorum*. De quo Dominus in Exodo: *Memento, inquit, ut sanctifices diem sabbati* ^{34/a}.

5 - Diem sabbati sanctificat qui in quiete spiritus permanet et ab illicito opere se continet ^{34/b}. *Et fores essent clausae*. Fores sunt quinque sensus corporis ^{34/c}, quos debemus claudere seris amoris et timoris, ne contingat nobis quod dicit Paulus in Actibus apostolorum: *Scio quod post discessum meum*

^{22/b} AUG., *Enarrationes in Psalmos*, 2, PL 37,1304: «Et confundentur sero, qui prima poenitentia et salubri confundi noluerunt».

²³ Act 2,19-20; Cf. Ioele 2,30-31

²⁴ Cf. GLO. ORD. et INT., Act 2,19: «Sanguinem, “dominici lateris”; ignem, “Spiritus Sanctus in apostolis”».

²⁵ GLO. ORD., ibidem.

²⁶ Act 2,37-38 (Vg. ... *Petrus vero ad illos...*)

²⁷ GLO. ORD., Act 2,19.

²⁸ IJo 5,8 (Vg. ... *spiritus et aqua...*; in GLO. ... *spiritus, aqua...*)

²⁹ GLO. ORD., IJo 5,6

³⁰ Cf. BERN., *In octava Paschae sermo* 1,7, PL 183,295

³¹ Ex 19, 18-19 (Vg. *add mut*)

^{32/a} Lc 12,49

^{32/b} PETRUS COMESTOR, *Historia scholastica*: «“Et vaporem fumi”, idest fervorem compunctionis de Spiritu Sancti ardore tamquam fumus de igne procedentis».

³³ Iob 2,13

^{34/a} Ex 20,8 (Vg. *mut*)

^{34/b} HERVEUS BURGIDOLENSIS (1080-1150), *Commentaria in Isaiam*, PL 181,531: «Diem quippe Sabbati sanctificat, qui ab illicitis quiescit, et ea quae sancta sunt, agit».

^{34/c} ANSELMUS LAUDUNENSIS ET SCJHOLA GLOSSA ORDINARIA, *Liber I Regum*, PL 113,591: «Postes habent angulos quinque, quia non solum animas electorum aula caelestis recipit, sed et corporibus immortalis gloria praeditis in iudicio fores aperit, quinque enim sunt corporis sensus».

*intrabunt lupi rapaces in vos, non parcentes gregi*³⁵. ‘Paulus interpretatur humilis’³⁶. Postquam humilitas discedit a corde, lupi rapaces, idest carnalia desideria, intrant per fores quinque sensuum, gregem simplicium cogitationum devorantes. *Ubi erant discipuli congregati propter metum Iudaeorum*. Discipuli sunt affectus rationis, qui in unum debent congregari, propter metum Iudaeorum, idest daemonum, ne eis noceant. Unde dicitur in Canticis: ‘Pulchra es, et decora, filia Ierusalem, terribilis ut castrorum acies ordinata’³⁷. ‘Filia Ierusalem, caelestis est anima’³⁸, pulchra fide et decora caritate, quae tunc erit terribilis immundis spiritibus, si affectus rationis et cogitationes mentis ita ordinaverit, sicut acies militum contra hostes pugnatura est ordinata.

De hac congregatione habes concordantiam in Actibus apostolorum: *Tunc, inquit Lucas, reversi sunt Ierosolymam a monte qui vocatur Oliveti, qui est iuxta Ierusalem sabbati habens iter. Et cum introissent in cenaculum, ascenderunt ubi manebant Petrus et Ioannes, Iacobus et Andreas, Philippus et Thomas, Bartholomaeus et Matthaues, Iacobus Alphaei et Simon Zelotes et Iudas Iacobi. Hi omnes erant perseverantes unanimiter in oratione, cum mulieribus, et Maria matre Iesu, et fratribus eius*³⁹. Mons Oliveti “distat ab Ierusalem spatio miliarii”⁴⁰, *sabbati habens iter*, “idest mille passus”⁴¹, extra quos in die sabbati non erat licitum Iudaeis progredi. “Cenaculum dicitur tertium tectum, ut ibi dicit GLOSSA, figura caritatis, fidei [super]aedificatae, et spei”⁴². In hoc cenaculum debemus ascendere et ibi cum discipulis in oratione et contemplatione, lacrimarum effusione perseverare, ut gratiam Sancti Spiritus mereamur suscipere. Unde Dominus in Luca: *Sedete, inquit, in civitate, quadusque induamini virtute, idest Spiritu Sancto, ex alto*⁴³.

Si ergo dies mundanae claritatis inclinata fuerit, et advesperaverit in sero poenitentiae, in qua quasi in sabbato homo debet quiescere a perverso opere, et fores quinque sensuum fuerint clausae, et omnes Christ discipuli, idest christiani vel affectus viri iusti, in unum fuerint congregati, faciet Dominus quod subditur.

II - De trinae pacis recommendatione

6 - Sequitur secundum. *Venit Iesus, et stetit in medio discipulorum, et dixit eis: Pax vobis. Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus et latus. Gavisunt discipuli, viso Domino. Dixit ergo eis iterum: Pax vobis. Sicut misit me Pater, et ego mitto vos*⁴⁴. Nota primo quod in hoc evangelio ter dicitur *Pax vobis*, propter triplicem pacem, quam Christus reformavit: inter Deum et hominem, ipsum Deo Patri in sanguine suo reconciliando; inter angelum et hominem, naturam humanam assumendo et ipsam super choros angelorum elevando; inter hominem et hominem, iudaicum scilicet et gentilem populum, in se, lapide angulari, copulando.

Nota etiam quod in hoc nomine *Pax* sunt tres litterae et una syllaba, in quo Trinitas et Unitas designatur. In P Pater; in A, prima vocali, Filius, qui est vox Patris; in X, duplici consonante, Spiritus Sanctus ab utroque procedens intelligitur. Cum ergo dixit: *Pax vobis*, Trinitatis et Unitatis fidem nobis commendavit.

Venit ergo Iesus et stetit in medio. Proprius locus Iesu est medium, scilicet in caelo, in Virginis utero, in pecoris praeseptio, in crucis patibulo. In caelo, unde in Apocalypsi: *Agnus qui est in medio throni*, idest in sinu Patris, *reget illos, et deducet eos ad vitae fontes aquarum*⁴⁵, idest satietatem caelestium gaudiorum.

³⁵ Act 20,29 (Vg. mut).

³⁶ Cf. GLO. INT., Rom 1,1: «Paulus, “hebraice, quietem; graece modicum; latine, nomen humilitatis ut ad eam provocet”».

³⁷ Cf. Cant 6,3

³⁸ Cf. GLO. ORD., Cant 2,7

³⁹ Act 1,12-14

⁴⁰ GLO. INT., Act 1,12: «Mons Oliveti, “quanto distat ab Ierusalem, idest spatio miliaris”».

⁴¹ GLO. INT., ibidem: «Sabbati iter, “mille passus”».

⁴² GLO. ORD., Act 1,13

⁴³ Lc 24,49

⁴⁴ Io 20,19-21 (Vg. ... stetit in medio, et dixit... Gavisunt ergo...)

⁴⁵ Apoc 7,17 (Vg. mut)

In utero Virginis, unde Isaias: *Exulta et lauda, habitatio Sion, quia magnus in medio tui Sanctus Israel* ⁴⁶. O beata Maria, quae es habitatio Sion, “idest Ecclesiae” ⁴⁷, quae in tui Filii Incarnatione fundavit sibi fidei habitationem, exulta corde, lauda ore, scilicet: *Magnificat anima mea Dominum* etc. ⁴⁸, quia magnus, parvus et humilis, sanctus et sanctificans Israel est in medio tui, idest in utero tuo.

In praesepio pecoris, unde Habacuc: *In medio duum animalium cognosceris* ⁴⁹; unde Isaias: *Cognovit bos possessorrem suum, et asinus praesepe Domini sui* ⁵⁰.

In crucis patibulo, unde Ioannes: *Crucifixerunt cum eo alios duos, hinc et inde, medium autem Iesum* ⁵¹.

Venit ergo Iesus et stetit in medio. Ego sum, inquit in Luca, in medio vestrum sicut qui ministrat ⁵². Stat in medio omnis cordis. Stat in medio, ut ab ipso, tamquam a centro, omnes lineae gratiarum ad nos, qui sumus in circumferentia, qui circumvolvimur et in circuitu ambulamus, protendantur.

7 - De hoc habes concordantiam in Actibus apostolorum. *In diebus illis, inquit Lucas, exurgens Petrus in medio fratrum, dixit (erant autem turba hominum simul fere centum viginti): Viri fratres* ⁵³, et cetera quae sequuntur in electione Mathiae. Christus resurgens a mortuis stetit in medio discipulorum; et Petrus “qui prius negando est lapsus” ^{54/a}, exsurrexit in medio fratrum, per hoc nobis innuens, ut de peccato exurgentes stemus in medio fratrum, quia media est caritas, tam ad amicum quam ad inimicum se extendens. *Venit ergo Iesus, et stetit in medio discipulorum, et dixit eis: Pax vobis.*

Nota quod triplex est pax ^{54/b}: temporis, de qua dicitur in primo libro Regum, quod ‘*Salomon habuit pacem in circuitu*’ ⁵⁵; pectoris de qua: *In pace in idipsum dormiam et requiescam* ⁵⁶; et in Actibus apostolorum: *Ecclesia per totam Iudaeam et Galilaeam et Samariam habebat pacem; et aedificabatur ambulans in timore Domini, et consolatione Spiritus Sancti replebatur* ⁵⁷. “Iudaea, confessio” ⁵⁸; Galilaea, “transmigratio” ⁵⁹; “Samaria custos interpretatur” ⁶⁰. Ecclesia ergo, idest fidelis anima, in his tribus habet pacem, scilicet in confessione, de vitiis ad virtutes transmigratio, in divini mandati et gratiae perceptae custodia; et sic aedificatur, ambulans de virtute in virtutem in timore Domini, non servili sed filiali; et consolatione Sancti Spiritus in omni tribulatione repletur. Tertia pax est aeternitatis, de qua: *Qui posuit fines tuos pacem* ⁶¹.

Primam debes habere cum proximo, secundam cum teipso; et sic habebis, in octava resurrectionis, tertiam cum Deo in caelo. Sta ergo in medio et habebis pacem cum proximo. Si in medio non steteris, pacem habere non poteris. In circumferentiis enim non est pax neque tranquillitas, immo motus et volubilitas. Dicitur de elephantibus, quos “si quando in conflictu pugnant, non mediocrem habent curam sauciorum; nam fessos vulneratosque in medium receptant” ⁶². Sic in

⁴⁶ Is 12,6

⁴⁷ GLO. INT., ibidem: «Sion, “primitiva Ecclesia de gentibus. Ecclesia catholica”».

⁴⁸ Lc 1,46

⁴⁹ Hab 3,2, iuxta LXX, EX GLOSSA ORD., ibi. Tamen GLOSSA refert: *In medio duorum...* (Vg. *In medio annorum notum facies*).

⁵⁰ Is 1,3

⁵¹ Io 19,18 (Vg. *Crucifixerunt eum et cum eo alios duos, hinc et hinc...*)

⁵² Lc 22,27 (Vg. *Ego autem in medio vestrum sum...*)

⁵³ Act 1,15-16

^{54/a} GLO. INT., Act 1,15: “Carnem propter turbam, spiritum propter profectum meriti, exurge dicitur qui prius negando est lapsus”; «Dixit, “Pastor pro ovibus loquitur”».

^{54/b} PETRUS CANTOR (- 1197), *Verbum abbreviatum*, PL 205,293: «Est autem triplex pax: temporis, pectoris, aeternitatis».

⁵⁵ 3Reg 4,24

⁵⁶ Ps 4,9

⁵⁷ Act 9,31 (Vg. *add mut*).

⁵⁸ GLO. ORD. et INT., Act 1,8: «Iudaea, “Confessio”».

⁵⁹ GLO. ORD., Mt 28,10

⁶⁰ GLO. ORD., et INT., Act 1,c.: «Samaria, “Custodia”».

⁶¹ Ps 147,14

⁶² SOLINUS, *Polyhistor*, 38

medium caritatis recipe proximos fessos et saucios. Sicut fecit ille custos carceris, de quo dicitur in Actibus, quod ‘tollens Paulum et Silam in ipsa hora noctis lavit plagas eorum, et perduxit in domum suam, et apposuit eis mensam, et laetatus est cum omni domo sua, credens Domino’⁶³.

8 - *Stetit ergo in medio discipulorum, et dixit eis: Pax vobis. Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus et latus.* Lucas sic dicit: *Videte manus meas et pedes meos, quia ego ipse sum*⁶⁴. Dominus quattuor de causis, ut mihi videtur, manus, latus et pedes ostendit apostolis. Primo, ut se vere resurrexisse ostenderet et omnem dubietatem nobis auferret. Secundo, ut columba, idest Ecclesia vel fidelis anima, in illius plagis, quasi quibusdam foraminibus, nidificaret, et a facie accipitris, ipsam rapere machinantis, se absconderet. Tertio ut suae Passionis signa insignia cordibus nostris imprimeret. Quarto ostendit rogans, ut, ipsi compatientes, clavis peccatorum ne ipsum iterum crucifigamus. Ostendit ergo nobis manus et latus, dicens: Ecce manus quae vos plasmaverunt, quomodo clavis confixae fuerunt; ecce latus, ex quo vos fideles, Ecclesia mea, geniti estis, sicut Eva ex latere Adae procreata, lancea apertum fuit, ut vobis portam paradisi, Cherubim et gladio flammeo clausam aperiret. Virtus sanguinis, a latere Christi profluentis, removet angelum et hebetavit gladium, et aqua extinxit ignem. Nolite ergo iterum me crucifigere et sanguinem Testamenti, in quo sanctificati estis, pollutum ducere, et spiritui gratiae contumeliam facere. Si haec bene attenderit et auscultaveris, o homo, pacem habebis cum te ipso. Et ideo postquam Dominus ostendit eis manus et latus, iterum dixit: *Pax vobis.* “*Sicut misit me Pater ad passiones, etsi amet, quasi ea caritate mitto vos ad mala, quae Pater me misit*”⁶⁵.

III - De potestate ligandi atque solvendi apostolis data

9 - Sequitur tertium. *Et cum hoc dixisset insufflavit et dixit eis: Accipite Spiritum Sanctum. Quorum remiseritis peccata remittuntur eis, et quorum etc.*⁶⁶. “Insufflatio significavit Spiritum Sanctum non solius Patris esse Spiritum, sed suum”⁶⁷. GREGORIUS: “In terra datur Spiritus, ut diligatur proximus; e caelo, ut diligatur Deus”⁶⁸. *Accipite, inquit, Spiritum Sanctum; quorum remiseritis etc.*, “idest quos dignos iudicaveritis remissione, duabus videlicet clavis potestatis et discretionis”^{69/a}, idest executione potestatis et discretionis; intellige, modo et ordine servato in potestate ligandi et solvendi. Qualiter vero sacerdos peccata dimittat et peccatorem absolvat, videamus.

Mortaliter quis peccat: statim aedificat sibi ad gehennam, mortis aeternae ligatus catena; postea vero conteritur; vere contritus proponit confiteri. Statim eum Dominus absolvit a culpa et morte aeterna, quae transit per contritionem et poenam purgatoriam. Tanta etiam posset esse contritio, sicut in Magdalena et latrone, quod si decederet, statim in caelum advolaret^{69/b}. Accedit ad sacerdotem; confitetur; iniungit ei poenitentiam temporalem, per quam purgatoria transit in temporalem, quam si legitime compleverit, in gloriam advolabit. Sic Deus et sacerdos dimittunt et absolvunt⁷⁰.

Super hoc habes concordantiam in Actibus apostolorum, ubi dicit Petrus: *Argentum et aurum non est mihi; quod autem habeo, hoc tibi do: In nomine Iesu Christi Nazareni, surge et ambula. Et apprehensa manu eius dextera levavit eum; et protinus consolidatae sunt bases eius et plantae. Et*

⁶³ Cf. Act 16,33-34

⁶⁴ Lc 24,39 (Vg. ... *et pedes, quia* ...)

⁶⁵ GLO. INT., Io 20,21: «*Sicut misit me Pater, “mitto ad mala quae Pater me misit”*».

⁶⁶ Io 20,22-23 (Vg. *Haec cum dixisset...*)

⁶⁷ GLO. INT., Io 20,22: «*Insufflavit: “Spiritum non Patris, cuius solius spiritus, sed suum”*».

⁶⁸ GLO. ORD., Io 20,23; GREG. *Homiliae in Ev*, 26,3, PL 76,1199: «*In terra datur Spiritus, ut diligatur proximus; e caelo datur Spiritus, ut diligatur Deus*».

^{69/a} GLO. INT., *ibidem*

^{69/b} Cf. ALANUS DE INSULIS († 1203), *Liber poenitentialis*, traditio quae dicitur «longa», ed. Jean Longère, II,1. II, p. 47, Louvain-Lille, 1965: «*Posset tamen tanta perpendi contritio, quod nulla deberet sequi satisfactio; sicut Christus videns in Maria Magdalena contritionis quantitatem (...), dixit: Vade, et amplius noli peccare (Io 8,11)*».

⁷⁰ Agens de modo quo sacerdos peccata dimittit, Antonius ut videtur paucis verbis cogit quae P. LOMBARDUS (*Sent.* IV, dist. 18, 4, PL 192, 886-888; *Ad Claras Aquas*, II, p. 357-360) habet de eadem quaestione.

*exiliens stetit et ambulabat; et intravit cum illis in Ierusalem*⁷¹. Beatus BERNARDUS, ad Eugenium papam scribens, ‘Considera, inquit, quae legaverunt tibi patres tui; nihil horum tabulae testatoris assignant. Audi vocem praedecessoris tui dicentem: *Argentum et aurum non est mihi*’⁷². ‘Habuit quidem, ut ibi dicit GLOSSA, primum tabernaculum iustificationis culturae sanctum saeculare, auro et argento distinctum. Sed metallis legis sanguis evangelii pretiosior emicat, quia populus, qui ante auratos postes debilis iacuerat, in nomine Iesu Christi crucifixi templum caeleste ingreditur’⁷³. HIERONYMUS: ‘Si vis revocare aurum et argentum in Ecclesiam, revoca sanguinem immolatum, quem antiquis habere licebat, quia haec eis promittebantur. Nunc autem pauper Christus paupertatem in proprio corpore dedicavit, qui non temporalia suis, sed caelestia promisit’⁷⁴.

In nomine Iesu Christi etc. “Ordo perfectionis: primo surgit quia iacuerat; deinde iter virtutum arripit, et sic regni ianuam intrat cum apostolis”⁷⁵. Nota verba: *surge* per contritionem, et *ambula* per confessionem, et sic, *apprehensa manu eius dextera, levavit eum*, absolvit eum et dimisit in pace.

Item, super haec habes concordantiam in eiusdem Actibus apostolorum, ibi dicitur, quod Petrus invenit Lyddae hominem nomine Aeneam, ab annis octo iacentem in grabato, qui erat paralyticus. Et ait illi Petrus: *Aenea, sanet te Iesus Christus; surge, et sterne tibi. Et continuo surrexit*⁷⁶. ‘Aeneas interpretatur pauper vel miser’⁷⁷, et significat peccatorem in mortali existentem, virtutibus pauperem, miserum, quia diaboli servum. Hic tamquam paralyticus in grabato carnalis concupiscentiae iacet, omnibus membris dissolutus, cui debet dicere Petri vicarius: *Aenea, pauper et miser, sanet te Iesus Christus; surge* per contritionem, et *sterne tibi* per confessionem “Tu, non alius, sterne tibi”⁷⁸. Et continuo surrexit, ab omni vinculo peccatorum absolutus.

Item, concordantia, ibi: *Petrus ait: Thabita, surge. At illa aperuit oculos. Dans autem illi manum, erexit eam*⁷⁹. ‘Thabita interpretatur damula’⁸⁰. “Damula dicta, quod de manu fugiat, timidum animal et imbelles”⁸¹, capra silvatica. Haec significat peccatoris animam, timidam et imbellem, et de manu Patris caelestis fugientem. Huic dicitur: *Surge* per contritionem; et tunc aperit oculos per confessionem, et residet, se humilians per satisfactionem, et sic erigitur per omnium peccatorum absolutionem.

IV - De Thomae dubitatione

10 - Sequitur quartum. *Thmas autem, unus ex duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cum eis quando venit Iesus. Dixerunt ergo ei alii discipuli: Vidimus Dominum. Ille autem dixit eis: Nisi videro in manibus eius fixuram clavorum, et mittam digitos meos in loca clavorum, et mittam manus meas in latus eius, non credam*^{82/a}. “Thomas interpretatur abyssus, quia dubitando profundius novit, et firmiter stetit”^{82/b}. Didymus graece, idest geminus, quia dubius. Non casu sed divina dispensatione Thomas defuit et audita non credidit”⁸³. O divina dispensatio! o pia discipuli dubitatio! *Nisi videro*, inquit, *in*

⁷¹ Act 3,6-8 (Vg. ... *allevavit eum*...)

⁷² Cf. BERN., *De consideratione* II,6,9-10, PL 182,747-748.

⁷³ GLO. ORD., Act 3,6. Cf. Beda, *Super Acta Apostolorum*, PL 92,951: «Habuit quidem vetus testamentum iustificationis culturae, et sanctum saeculare auro argenteoque distinctum, sed metallis legis sanguis Evangelii pretiosior emicat, quia populus ille, qui ante auratos postes mente debili iacuerat, in nomine Crucifixi sanatus, templum regni caelestis ingreditur». Vedi Confronto - 3: Antonio-Beda, in He 9,1, “*Primum tabernaculum iustificationis culturae*”. Octava Paschae.

⁷⁴ Cf. HIER., *Ad Nepotianum, epistola* 52,10, PL22,535-536

⁷⁵ GLO. ORD., Act 3,8: ANSELMUS LAUDUNENSIS ET SCHOLA GLOSSA ORDINARIA, *Actus apostolorum*, PL 114,434: «Ordo perfectionis: primo surgit qui iacuerat, deinde iter virtutum arripit, et sic regni ianuam cum apostolis intrat». Cf. anche, stesso senso, ma testo ridondante, RABANUS MAURUS (780-856), *Homiliae*, PL 110,348.

⁷⁶ Act 9,33-34 (Vg. *inveni autem ibi hominem quemdam... Aenea, sanet te...*; in GLO. ... *Aenea, sanet te...*).

⁷⁷ GLO. INT., (Act 9,34) habet; «Aeneas interpretatur frater».

⁷⁸ GLO. INT., Act 9,34: «Sterne tibi, “tu non alius tibi sternit”».

⁷⁹ Act 9,40-41 (Vg. *add mut*)

⁸⁰ Cf. Act 9,36 et GLO. ORD., ibi

⁸¹ ISID., *Etym.* XII,1,22, PL 82,427

^{82/a} Io 20,24-25 (Vg. *mut*)

^{82/b} Cf. PASCHASIUS RADBERTUS, *Expositio in Matthaem*, 6,10, PL 120,406: «Propterea igitur Thomas iure abyssus interpretatur, qui de tanta deformitate sua pervenit ad tantam profunditatem mysterii».

manibus eius etc. Desiderabat videre reaedificatum tabernaculum David, quod ceciderat, de quo dicit Dominus in Amos propheta: *In die illo suscitabo tabernaculum David quod cecidit, et reaedificabo aperturas murorum eius*⁸⁴.

Per David, “qui interpretatur manu fortis”⁸⁵, intelligitur divinitas; “per tabernaculum, corpus ipsius Christi”^{86/a}, in quo, quasi in tabernaculo, fuit divinitas^{86/b}, quod cecidit per mortem et Passionem. Per aperturas murorum intelliguntur vulnera manuum et pedum et lateris. Istas reaedificavit Dominus ‘in sua Resurrectione’⁸⁷. De his dicit Thomas: *Nisi videro in manibus eius* etc. Pius Dominus discipulum pie dubitantem noluit relinquere in illa dubitatione; eo quod vas electionis erat futurus: omnem ei dubietatis caliginem, sicut Saulo infidelitatis caecitatem, misericorditer abstulit.

Unde habes concordantiam in Actibus apostolorum, ubi dicit Ananias: *Saule frater, Dominus Iesus misit me, qui apparuit tibi in via qua veniebas, ut videas et implearis Spiritu Sancto. Et confestim ceciderunt ab oculis eius tamquam squamae, et visum recepit; et surgens baptizatus est. Et cum accepisset cibum confortatus est*⁸⁸. “Impleta est prophetia Isaias: *Lupus cum agno*⁸⁹, idest Saulus cum Anania”⁹⁰, ‘qui interpretatur ovis’⁹¹. “Serpentis corpus squamis tegitur. Iudaei ‘serpentes sunt, et genimina viperarum’⁹², quorum perfidiam Saulus secutus, quasi pelle serpentis oculos cordis texerat, sed, cadentibus squamis sub manu Ananiae, monstratur in facie quod lumen accepit in mente”⁹³. Sic sub manu Ananiae, idest Iesu Christi, qui ‘tamquam ovis ad occisionem ductus est’⁹⁴, ceciderunt squamae dubietatis ab oculis Thomae, et visum fidei recepit.

V - De Thomae confessione et notrae fidei confirmatione

11 - Unde sequitur quintum. *Et post dies octo iterum erant discipuli eius intus, et Thomas cum eis. Venit Iesus, januis clausis, et stetit in medio, et dixit eis: Pax vobis*⁹⁵. Expositum ne exponas. *Deinde dicit Thomas: Infer digitum tuum huc, et vide manus meas; et affer manum tuam, et mitte in latus meum: et noli esse incredulus, sed fidelis. Respondit Thomas, et dixit ei: Dominus meus et Deus meus. Dicit ei Iesus: Quia vidisti me, et credidisti, beati qui non viderunt et crediderunt*⁹⁶.

Dicit Dominus in Isaias: *In manibus meis descripsi te*⁹⁷. Nota quod ad scribendum tria sunt necessaria: charta, atramentum et penna. Manus Christi fuerunt quasi charta; sanguis, quasi atramentum; clavi, quasi penna. Descripsit ergo Christus nos in manibus suis propter tria. Primo, ut Patri scilicet vulnerum cicatrices quae pro nobis sustinuit, ostenderet, et sic eum ad misericordiam invitaret. Secundo, ut nostri numquam oblivisceretur, unde ipse dicit in Isaia: *Numquid oblivisci potest mulier infantem suum, ut non misereatur filio uteri sui. Et si illa oblita fuerit, ego tamen non*

⁸³ GLO. ORD., Io 20,24

⁸⁴ Am 9,11 (Vg. *mut*)

⁸⁵ GLO. INT., IReg 16,13: «David, “Fortis”».

^{86/a} GLO. INT., Ps 45,5: «Sanctificavit tabernaculum, “Ecclesia vel corpus quod assumpsit”».

^{86/b} Cf. PETRUS CELLENSIS, *Sermones*, 90, PL 202,912: «Hoc tabernaculum corpus Christi est, in quo habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter; de quo etiam dicitur: Et qui creavit me, requievit in tabernaculo meo (Eccli 24,12)».

⁸⁷ Cf. GLO. INT., Am l.c.: «Reaedificabo, “in Ecclesiam per apostolos”; Instaurabo, “in Ecclesia de judaeis et gentibus collecta”».

⁸⁸ Act 9,17-19 (Vg. ... *Dominus misit me Iesus...*; in GLO. ... *Dominus Iesus misit me...*)

⁸⁹ Is 65,25

⁹⁰ GLO. ORD., Act 9,10,17; GLO. INT., Is l.c.: «Ananias, “merito vocatur gratia Dei”, cui a Deo data est illuminatio Pauli”».

⁹¹ Cf. GLO. INT., Act 9,13: «Ovis lupum timet»

⁹² Cf. Mt 23,33

⁹³ GLO. ORD., Act 9,18; Cf. SMARAGDUS D. MICHAELIS (760-840), *Collectiones in epistolas et evangelia*, PL 102,397: «Quia ergo Iudaei serpentes et genimina sunt viperarum vocati, quia illorum perfidiam sectabatur, quasi pelle serpentina oculos cordis obtexerat, sed cadentibus sub manu Ananiae ab eius oculis squamis, monstratur in facie, quod verum lumen iam recipit in mente».

⁹⁴ Cf. Is 53,7

⁹⁵ Io 20,26 (Vg. ... *et dixit...*; in GLO. ... *et dixit eis...*)

⁹⁶ Io 20,27-29 (Vg. ... *Dixit ei Iesus: Quia vidisti me, Thoma,* ... in GLO. ... *Dicit ei Iesus: Quia...*)

⁹⁷ Is 49,16

obliviscar tui. Ecce in manibus meis descripsi te ⁹⁸. Tertio, quales scilicet esse et quid credere debeamus scripsit in manibus suis. Noli ergo esse incredulus, o Thoma, o christiane, sed fidelis.

Respondit Thomas: *Dominus meus et Deus meus* etc. “Non ait: *quia tetigisti*, sed: *vidisti*, quia visus quodammodo generalis est sensus, qui de aliis quattuor dici solet. Forsitan non fuit, dicit GLOSSA, ausus tangere, sed aspiciendo tantum, seu etiam tangendo vidit. Videbat hominem et tangebatur, et super hoc Deum credebatur, iam remota dubitatione, et confitebatur quod non videbat” ⁹⁹. Thoma, *vidisti me* “hominem” ¹⁰⁰ *et credidisti* “me Deum” ¹⁰¹.

12 - *Beati qui non viderunt et crediderunt*. “In hoc commendat fidem gentium; sed praeterito utitur, ut quidquid erat futurum in sua praescientia iam noverat factum” ¹⁰². Unde habes concordantia in Actibus apostolorum de Eunuchus Candacis, reginae Aethiopiae, quem Philippus interrogavit: *Si credis ex toto corde tuo. Respondit: Credo Filium Dei esse Iesum Christum. Et baptizavit eum* ¹⁰³, et de Cornelio centurione, quem, cum omni familia sua, in nomine Iesu Christi Petrus baptizavit ¹⁰⁴. Isti duo, in Christo credentes, praefigurabant Ecclesiam de gentibus, sacro Baptismo regenerandam et in nomine Iesu Christi credituram. Quibus Petrus in hodierna missae introitu loquitur dicens: *Quasi modo geniti infantes rationabiles sine dolo lac concupiscite* ¹⁰⁵.

“Infans dictus, quod adhuc fari nescit, idest non fans” ¹⁰⁶. Fideles Ecclesiae, ex aqua et Spiritu Sancto geniti, debent esse infantes, idest lingua Aegypti non fantes, de qua Isaias: *Desolabit*, inquit, *Dominus linguam maris Aegypti* ¹⁰⁷. ‘In lingua eloquentia, in mari philosophica sapientia, in Aegypto mundus designatur. Dominus ergo linguam maris Aegypti desolat, cum per simplices et idiotas eloquentiam et sapientiam mundi mutam et insipidam ostendit’ ¹⁰⁸.

Rationabiles, sine dolo. Rationabile est quod ratione agitur. “Ratio est aspectus animi, quo per seipsum, non per corpus, verum intuetur; aut est ipsa veri contemplatio, non per corpus; aut est etiam ipsum verum quod contemplatur” ¹⁰⁹. Rationabiles ergo quoad Deum et ad nos ipsos, sine dolo quoad proximos.

Lac concupiscite. Illud scilicet, de quo dicit AUGUSTINUS: ‘Panis angelorum factus est lac parvulorum’ ¹¹⁰. “Lac a colore nominatur, quod sit albus liquor. *Leucòs* enim Graeci *album* dicunt. Huius natura ex sanguine procreatur. Nam post partum, si quid sanguinis nondum fuerit uteri nutrimento consumptum, naturali meatu fluit in mammas et, earum virtute albescens, lactis accipit qualitatem” ¹¹¹. Et ex eo erit cibus cuiuslibet nati, “quoniam materia, ex qua est generatio, est eadem

⁹⁸ Is 49,15-16

⁹⁹ GLO. ORD., Io 20,28-29. GLOSSA habet «tangendo credit» loco «tangendo vidit». Revera lectio supplenda est: «tangendo vidit et credit», ex comparatione cum BEDA vel cum AUGUSTINO, ex quibus GLOSSA sumpta est (Cf. BEDA, *In s. Ioannis ev. expositio*, XX, PL 92,921; AUG., *In Ioannis ev. tractatus* 121,20,5, PL 35,1958-1959).

¹⁰⁰ GLO. INT., Io 20,29: “Vidisti me, hominem”.

¹⁰¹ GLO. INT., ibidem: “Credidisti me, Deum”.

¹⁰² GLO. ORD., ibidem; Cf. ANSELMUS LAUDUNENSIS ER SCHOLA GLOSSA ORDINARIA, *Evangelium secundum Ioannem*, PL 114,424: «Commendat fidem gentium, sed praeterito utitur, ut qui quod erat futurum, in sua praedestinatione noverat iam factum»; GLO. INT., Act, 10,7: «Comitati sunt, “quia spiritus in Cornelium et suos ante baptismum descendit et diligentiam eius ostendit”».

¹⁰³ Act 8,37.38 (Vg. *mut add om*)

¹⁰⁴ Cf. Act 10,1-48

¹⁰⁵ 1Pt 2,2 (Vg. *Sicut modo... rationabile ...*; in GLO. ... *rationabiles...*)

¹⁰⁶ ISID., *Etym.* XI,2,9, PL 82,416

¹⁰⁷ Is 11,15

¹⁰⁸ Cf. GREG., *Moralium*, XXXII,10,19, PL 76,684

¹⁰⁹ WILLELMUS A S. THEODORICO, *Epistola ad fratres de Monte Dei*, II,2,4, PL 184, 341; AUG., *De immortalitate animae*, 6,10, PL 32,1026. Gulielmus refert ad litteram AUGUSTINUM, exceptis verbis «non per corpus» secunda vice.

¹¹⁰ Cf. AUG., *Enarratio II in Ps.* 30,9, PL 36,235; *Enarratio in Ps.* 130,9, PL 37,1710-1711.

¹¹¹ ISID., *Etym.* XI,1,77, PL 82,407. ISIDORUS habet «commutatur» pro «procreatur». L’intera definizione di ‘lac’ è desunta letteralmente da PAPIAS, non da Isidoro, Cf. *Papias vocabulista*, o.c., p. 171.

materia ex qua cibatur: lac enim est sanguis decoctus, digestus, non corruptus”¹¹². In sanguine, qui est horribilis aspectu, ira Dei; in lacte, quod est dulcis saporis et iucundissimi coloris, Dei misericordia designatur. Sanguis irae versus fuit in lac misericordiae, in ubere, idest Iesu Christi humanitate. Unde Propheta: *Fulgura in pluviam fecit*¹¹³. Fulgura divinae irae versa fuerunt in pluviam misericordiae, cum ‘Verbum caro factum fuit’¹¹⁴.

13 - MORALITER. ‘Eunuchus aethiops et Cornelius centurio peccatores conversos significant’¹¹⁵. “Cornelius interpretatur intelligens circumcisionem”¹¹⁶. Bene Cornelius et Eunuchus coniunguntur; poenitentes enim ‘propter regnum caelorum se eunuchizant’¹¹⁷, idest carnalia desideria a se circumcidunt, et, in nomine Iesu Christi credentes, vivo fonte compunctionis se abluunt, et baptismo poenitentiae se innovant. Faciunt enim sicut elephantas, de quibus dicit SOLINUS: “Venerem ante annos decem feminae, ante quinque mares, nesciunt; biennio coeunt quinque nec amplius in anno diebus, non prius ad gregarium numerum reversuri, quam vivis aquis abuantur”¹¹⁸. Sic poenitentes et viri iusti, si in aliquo offenderint, ad numerum fidelium reverti eruebscunt, nisi prius aquis vivis lacrimarum et poenitentiae abluantur

Rogemus ergo, fratres carissimi, et suppliciter misericordiam Iesu Christi postulemus, ut veniens in medium nostrum stet, pacem nobis tribuat, a peccatis nos absolvat, omnem dubietatem a corde nostro auferat, et suae Passionis et Resurrectionis mentibus nostris fidem imprimat, ut cum apostolis et Ecclesiae fidelibus vitam aeternam percipere mereamur. Ipso praestante, qui est benedictus, laudabilis et gloriosus per aeterna saecula. Dicat omnis fidelis anima: Amen, Alleluia.

¹¹² ARIST., *De gen. an.*, IV,8,777a5-8. Alia interpretatione: «Nam, quod ante diximus, eadem materia est quae alit, et ex qua generationem natura constituit, eaque sanguineus humor in sanguinem habentibus est. Lac enim sanguis concoctus est, non corruptus».

¹¹³ Ps 134,7

¹¹⁴ Cf. Io 1,14

¹¹⁵ De aethiopo Eunucho cf. GLO. ORD., et INT., Act 8,27; de Cornelio centurione cf. GLO. ORD., Act 10,23.

¹¹⁶ HIER., *De nom. hebr.*, PL 23,891

¹¹⁷ Cf. Mt 19,12

¹¹⁸ SOLINUS, *Polyhistor*, 38

Confronto - 3: **Antonio-Beda, in He 9,1**, “*Primum tabernaculum iustificationis culturae*”. Octava Paschae.

Antonio, Octava Paschae I,240,1-6	Beda, <i>Super Acta Apostolorum</i> , PL 92,951
<p>Habuit quidem, ut ibi dicit GLOSSA, <i>primum tabernaculum</i> iustificationis culturae sanctum saeculare, auro et argento distinctum. Sed metallis legis sanguis evangelii pretiosior emicat, quia populus, qui ante auratos postes <i>debilis</i> iacuerat, in nomine <i>Iesu Chisti crucifixi</i> templum caeleste ingreditur.</p>	<p>Habuit quidem <i>vetus testamentum</i> iustificationis culturae, <i>et</i> sanctum saeculare auro argentoque distinctum, sed metallis legis sanguis Evangelii pretiosior emicat, quia populus <i>ille</i>, qui ante auratos postes <i>mente debili</i> iacuerat, in nomine <i>Crucifixi sanatus</i>, templus regni caelestis ingreditur.</p>

L'identificazione di questa fonte è stata particolarmente laboriosa. L'espressione '*iustificationis culturae*' rimanda spontaneamente a He 9,1, ma né la GLOSSA ORD. né P. Lombardo né altri commentatori di He 9,1 riportano un testo parallelo a quello di Antonio, che invece abbiamo incontrato, meravigliosamente concordante in BEDA, *Super Acta Apostolorum*, 3,1. I due testi sono sostanzialmente uniformi, con qualche leggera variante, e soprattutto con l'aggiunta da parte di Beda di un participio passato *sanatus* che collega l'entrata nel regno al miracolo della guarigione dello storpio della Bella Porta del Tempio. Infatti se ambedue sottolineano il maggior valore (*pretiosior*) dell'oro e dell'argento della legge antica diventati sangue del Vangelo, e il diritto del popolo infermo di entrare nel nuovo tempio del regno, solo Beda attribuisce questo diritto alla guarigione dello zoppo mediante il participio passato *sanatus*. Antonio l'omette, perché unisce nella stessa guarigione in nome Cristo, i due momenti successivi della *sanatio* e dell'ingresso (*ingreditur*) nella comunità di un popolo nuovo che prima era infermo e emarginato.